

Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Aile Yapısında Meydana Gelen Değişimler

The Changes in the Family Structure of Syrian Refugees Living in Turkey

Sinan YILMAZ¹ Mawahib Khalil Mohammed HASSAN²

Özet

Bu çalışmada, Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların aile yapısında ortaya çıkan değişimler incelenmektedir. Çalışma, Türkiye'deki sığınmacı Suriyeli ailelerle ilgili literatürü gözden geçirerek Suriyeli sığınmacıların aile yapılarında meydana gelen değişiklikleri ve bu değişikliklerin aile bireyleri üzerindeki olumlu ve olumsuz sonuçlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, aile türündeki değişiklikler, aile bireyleri arasında mevcut olan ilişkilerdeki değişiklikler ve aile içinde rollerin dağılımındaki değişiklikler olmak üzere üç temel konuya odaklanmıştır. Araştırmada kitaplar, makaleler, araştırmalar, raporlar gibi ikincil kaynaklara istinat edilmiştir. Araştırmanın sonuçları, Suriyeli ailelerin Türkiye'ye sığınmalarının ardından geniş aile tipinden çekirdek aile tipine geçtiğini göstermektedir. Aile tipindeki bu değişiklik, aile bireyleri üzerinde olumlu ya da olumsuz bazı sonuçlara neden olmuştur. Bu dönüşüm sonucunda, çiftler arasında boşanma vakaları artmış, bu da parçalanmış aile tipinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Araştırma, aile bireyleri arasındaki ilişkilerde meydana gelen değişikliklerin şu alanlarda yaşandığını ortaya koymaktadır: Çiftler arasındaki çatışmalar, kadına yönelik aile içi şiddet, sosyal izolasyon, sosyal ağlarla ilişkilerde değişiklik. Ayrıca mülteci koşulları ve Suriyeli sığınmacıların yaşadığı ekonomik zorluklar nedeniyle aile bireyleri arasındaki ilişkilerin daha az samimi hâle geldiğini ve aile içindeki çatışmaların arttığını göstermektedir. Araştırma, aile içindeki rollerin dağılımında geleneksel rollerdeki değişikliklere bağlı olarak erkek ve kadın rollerinde de değişikliklerin meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Kadınların çocukları ve evleriyle ilgili sorumlulukları artarken, çocukların aile ekonomisine katkı sağlamak amacıyla iş gücüne katılma eğiliminde bir artış meydana geldiği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Aile, Değişen Aile, Çocuk İşçi, Mülteciler, Suriyeli Mülteciler.

Abstract

This study examines the changes in the family structure of Syrian refugees living in Turkey. The aim of the study is to review previous literature on refugee Syrian families in Turkey and to understand the changes in the Syrian family and the positive and negative consequences of these changes on family members. The study focused on three basic issues: 1. Changes in the family type, 2. Changes in the relationships between family members, 3. Changes in the distribution of roles within the family. Qualitative method was used in the research and secondary sources such as books, articles, research and reports were relied upon. The results of the research show that Syrian families switched from extended family type to nuclear family type after taking refuge in Turkey. This change in family type has caused positive and negative consequences on family members. As a result of this transformation and other reasons, divorce cases between couples have increased, which led to the emergence of a fragmented family type. The research reveals that changes in relationships between family members occur in the following areas: Conflicts between couples, domestic violence against women, social isolation, and changes in relationships with social networks. It also shows that due to refugee conditions and the economic difficulties experienced by Syrian refugees, relationships between family members have become less cordial and conflicts within the family have increased. The research also reveals that some changes have occurred in the roles of men and women due to the changes in traditional roles such as the distribution of roles within the family. While women's responsibilities regarding their children and homes increase, it has been determined that there is an increase in the tendency for children to participate in the workforce in order to contribute to the family economy.

Keywords: Family, Family Change, Child Labor, Refugee, Syrian Refugees.

¹ Prof. Dr., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Karabük, Türkiye, sinanyilmaz@karabuk.edu.tr

² PhD., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Karabük, Türkiye, mawahib.hassan@hacettepe.edu.tr

Giriş

Savaşlar birçok birey ve aileyi, kendileri ve çocukları için daha güvenli yerlere sığınmak veya mülteci olmak zorunda bırakan olaylardır. Suriye'deki savaşın başlangıcından bu yana Suriyeli birey ve aileler de dünya üzerinde pek çok ülkeye iltica etmek durumunda kalmıştır. 2022 yılı itibarıyla Suriyeli mülteci sayısı 6,5 milyon (UNHCR, 2022) olarak rapor edilmiştir. 2011'den bu yana, 14 milyondan fazla Suriyeli evlerini terk ederek kendileri ya da aileleri için güvenli bir yer aramak zorunda kalmıştır. Ülkeleri içinde yerinden edilmiş Suriyelilerin sayısı ise 6,8 milyon kişiye ulaşmıştır. Nüfusun %70'i insani yardıma ihtiyaç duymakta ve %90'ı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

Suriyeli 5,5 milyon mülteci, Suriye'nin sınırlarına yakın beş komşu ülkede yaşamaya başlamıştır: Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır (UNHCR, 2023). Suriyeli mültecilerin çoğu coğrafi olarak Suriye ile sınırı olan ülkelerde yaşamalarına rağmen, dünya genelinde 130'dan fazla ülkeye sığınma talebinde bulunmuşlardır. Avrupa ülkeleri arasında, 2021 yılı itibarıyla Suriyeli mülteci ve sığınmacılara ev sahipliği yapan ülkeler arasında Almanya ve İsveç ön planda olup Avrupa ülkelerine sığınan Suriyeli mültecilerin %70'i sadece bu iki ülkede barınmaktadır: Almanya (%59) ve İsveç (%11) (UNHCR, 2021). Türkiye, 2011-2016 yılları arasında uygulanan "Açık Kapı" politikası nedeniyle Suriyeli mültecileri ülkesinde misafir eden en misafirperver ülkelerden biri olmuştur (Karakoç Dora, 2020). Türkiye'nin Suriyeli mültecileri sıcak karşılamasının nedenleri arasında Türkiye'nin geniş Suriye sınırı, Türk hükümetinin sınır bölgelerinde Suriyeli mültecilere yönelik kamplar kurması ve temel ihtiyaçlarını karşılaması, son olarak Türkiye'nin coğrafi konumuna bağlı olarak mültecilerin Avrupa'ya geçiş kolaylığına olan inançları bulunmaktadır (Salmaşur & Şahin, 2020).

Türkiye İçişleri Bakanlığı ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 07.12.2023 tarihli istatistiklerine göre, Türkiye'de "geçici koruma" altında yaşayan Suriyeli mültecilerin sayısı 3.232.706'dır. Geçici barınma merkezlerinin dışında yaşayan Suriyeli 3.164.480 mülteci bulunmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2023). Türkiye'deki Suriyeli mülteciler 2011-2014 yılları arasında henüz yasal bir statüye sahip olmadıkları için "misafir" olarak görülmüştür. (Özden & Ramadan, 2019). Ekim 2014'te, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında "geçici koruma" protokolü, uygulamaya konulmuştur. Bu protokol ile, Suriyeli mültecilere ilk defa tanımlanan bir terim olan "koşullu mülteci" tanımlaması yapılmıştır. Protokol, geçici koruma süresini belirtmemekle birlikte, koşullu mülteciye mümkün olan en kısa sürede hizmet sunmak amacını taşımaktadır (Erdoğan, 2014). Geçici koruma kapsamında, Suriyeli mültecilere sağlık, eğitim, sosyal yardım ve psikolojik destek hizmetleri ile iş piyasasına katılım hakkı tanınmaktadır.

İltica amaçlı göç dalgaları, toplumları olumsuz yönde etkileyerek birçok sosyal soruna neden olmaktadır. Mülteciler, ekonomik sorunlar, kültürel uyum sorunları, dil sorunları veya psikolojik sorunlarla karşılaşırken, iltica edilen toplumlarda da uyum ve entegrasyon sorunlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Toplum, birbirleriyle etkileşim içinde olan bireylerden oluştuğu için, bireyleri bir araya getiren en küçük birim olan aile yapısındaki herhangi bir işlev bozukluğu, toplum yapısının da bozulmasına yol açmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Suriyeli ailelerin Türkiye'ye yerleştikten sonra yaşadığı temel değişiklikleri incelemektir. Çalışma, aile türündeki değişiklikler, aile bireyleri arasındaki ilişkilerdeki değişiklikler ve aile içinde rollerin dağılımındaki değişiklikler olmak üzere üç tane temel konuya odaklanmaktadır.

Yöntem

Araştırma kapsamında Nitel yöntemin veri kaynaklarından faydalanılmıştır. Çalışma, temel olarak kitaplar, makaleler, yayınlanmış raporlar ve araştırmalar gibi ikincil kaynaklara dayanmaktadır. İkincil kaynakları incelemek için, Dergi Park, Sage, Proquest Dissertations & Thesis, Taylor & Francis gibi platformlardan faydalanılmıştır. Buna ilaveten çalışmada Türkiye'deki Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Forced Migration Review (FMR) ve Türkiye Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı raporlardan da yararlanılmıştır. Çalışma herhangi bir canlı ya da canlı grubu üzerinde araştırma, gözlem, anket vb. bir çalışma içermediği için etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır. Çalışmada araştırma ve yayın etiği ilkelerine bağlı kalmıştır.

Bulgular

Göç Sürecinde Aile İçinde Yaşanan Değişimler

Aile, genellikle kan bağı, evlilik, birlikte yaşama veya evlat edinme gibi yollarla birbirine bağlı, toplumsal olarak tanınan ve üyeleri arasında duygusal bir bağ bulunan sosyal bir gruptur. Aile, genellikle özel ve ayrı bir konutta yaşayan iki evli yetişkinden, ya da bir diğer ifadeyle bir erkek, bir kadın ve onların çocuklarından oluşur. Bazen

aile, sadece evde yaşayan ebeveynleri ve evlenmemiş çocukları değil, aynı zamanda evlenmiş çocukları, onların eş ve çocuklarını ve bakmakla yükümlü oldukları yaşlıları da içerir. Bu tür aileler geniş aile olarak adlandırılır (Barnard, 2023).

19. yüzyıldan itibaren eğitim fırsatlarının artması ve endüstrileşmenin hızlanmasıyla birlikte çekirdek aile tipi daha yaygın hale gelmiştir. Aile, toplumda meydana gelen dinamik değişikliklerden etkilenir. Ekonomik, sosyal ve siyasi koşullar tarafından dayatılan toplumsal değişimi önemli ölçüde belirleyen en önemli faktörlerden birisi de göçtür. Göçün aile üzerinde bıraktığı etkiler ise oldukça karmaşık olup göç nedeni, göç koşulları, aile kültürü, göçe hazırlık ve yeni topluma entegrasyon gibi birçok faktörle yakından ilişkilidir. Göç nedeniyle ailede meydana gelen en önemli değişikliklerden biri, sosyal, ekonomik ve kültürel koşullara bağlı olarak aile yaşamında ve aile fonksiyonlarında meydana gelen değişikliklerdir ve bu durum, ailenin yeni sosyal yapısını büyük ölçüde etkiler. Ayrıca, ailenin sosyal ve kültürel değerlerinde de göç nedeniyle değişiklikler meydana gelir (Bımay & Çetin, 2023, 1021). Göç sonucunda yeni ortamlarına uyum sağlamaya çalışan bireyler, sosyal izolasyon aşamasından geçerler (Kianpour, 2019). Bunun yanı sıra göç sonucunda arkadaş ve akrabalarla olan ilişkilerin kesilmesi yabancılaşma hissine yol açar. Göç nedeniyle aile bireyleri uyum sağlamaya çalıştıkları karşılaştığı yeni toplumda sosyal, ekonomik ve sağlık sorunları gibi çeşitli sorunlarla başa çıkmaya çalışmaktadır. Sosyal sorunlar olarak bakıldığında, yeni kültürle tanışma sürecinde karşılaşılan zorluklar, alışkın oldukları değerlerden ve geleneklerden tamamen farklı olan bir kültürü anlama ve uyum sağlama gibi çeşitli sorunlar en sık karşılaşılan sorunlar olmaktadır. Özellikle de Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin durumu gibi yeni toplumun dili kendi ana dillerinden farklıysa, bu sorunlar daha da belirginleşmektedir. Karşılaşılan diğer sorunlar arasında sosyal dışlanma, kültürel uyum zorlukları ve sosyal destek sistemlerinin eksikliği gibi hususlar yer almaktadır. Ekonomik sorunlar açısından bakıldığında, kaynaklara ve eğitime erişim zorluğu ilk akla gelenlerdir. Sağlık sorunları ise, ruhsal bozukluklar, üreme sağlığı sorunları ve şiddete maruz kalma gibi konuları içermektedir. Ayrıca, ailede meydana gelen değişiklikler arasında aile yapısındaki değişiklikler, aile tipi ve aile işlevlerindeki değişiklikler de bulunmaktadır. Göç veya yerinden edilme nedeniyle ailelerin karşılaştığı en önemli sorunlardan bir tanesi, aile bireylerinin birbirinden ayrılmasıdır. Göçü zorunlu kılan bazı durumlarda aileler toplu olarak hareket edemez ve her birey ayrı ayrı güvenli bir yer aramak zorunda kalabilir. UNHCR (2018) tarafından yapılan bir çalışma, Suriyeli aile bireylerinin birbirinden ayrılmasının önemli olumsuz sonuçlarının bireyler üzerindeki finansal yükün artması, çocuk işçiliği, bireylerin sosyal destek ağlarının çökmesi ve aile rollerindeki değişiklikler olduğunu tespit etmiştir. Kısacası göç, toplum, aile ve bireyler üzerinde etkiler yaratır ve bu etkiler sosyal, ekonomik, eğitim ve sağlık sistemlerinde kendini gösterir. Sonuç olarak göç; aile tipinde değişiklik, aile yapılarında dönüşüm, aile bireyleri arasındaki ilişkilerde değişim, rol dağılımı, görev paylaşımı, sosyal yaşam ve karar mekanizmaları gibi konularda değişikliklere yol açmaktadır.

Aile Türündeki Değişimler

Suriye'de savaş başlamadan önce yaygın olan aile modeli, geniş aile modeliydi. Geniş aile ebeveynler, büyükanne/büyükbaba ve torunlar olmak üzere üç neslin bir arada yaşadığı kalabalık bir aile modelidir. Bu nesiller arasında baba veya anne tarafından paylaşılan bir kan bağı bulunur. Aynı konutta yaşayan çekirdek ailelerin bir araya gelmesiyle de geniş aile türü oluşabilir. Bu toplumsal yapı, genellikle gelişmekte olan ülkelerin ve azınlık topluluklarının topluluk ruhunu hissettiği ve büyük gruplar halinde örgütlendiği yerlerde yaygındır. Bu gruplar, bireylerin birbirlerine dayandığı geniş topluluklardır. Bester ve Van-Rooyen (2015) tarafından belirtildiği gibi, geniş aile, aile üyelerinin birbirine bağlı olduğu ve aile sorumluluklarını, çocuk yetiştirme dâhil, paylaştığı kolektif kültür modelleri için bir örnek olarak hizmet eder. Kültür, her bir bireyin aile içindeki rolünü belirlemede büyük bir rol oynar ve geniş aile içindeki sosyal konumlarına bağlı olarak rolleri tanımlar.

Suriye'de savaştan önce, yaygın aile modeli genellikle babanın liderliğindeki geniş aile biçimindeydi ve bazen üç veya daha fazla nesli içeriyordu. Ailenin tüm üyeleri, babanın veya babanın yokluğunda erkek kardeşin otoritesine tabiydi. Yani, aile, bir baba figürünün (ataerkil) liderliğinde olan bir aile biçimine sahipti ve bu düzen, genellikle erkeklerin otoritesine tabi olan bir aile görünümündeydi. Suriye'deki geniş aileler, geleneklere ve adetlere bağlı kalmada oldukça muhafazakâr bir yaklaşıma sahipti. Suriye'deki geniş aile yapısında sosyal piramidin zirvesinde erkekler bulunmaktaydı. Onları yaşça büyük kadınlar ve kızları takip ediyordu. En alt kısımda ise oğulların eşleri ve çocukları bulunmaktaydı. Her aile üyesi, aile piramidindeki konumlarına bağlı olarak belirli rolleri yerine getirmekle yükümlüydü. Erkekler genellikle ev dışında çalışıp ailenin maddi ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüyken, kadınlar genellikle çocuk yetiştirme ve ev işleri ile ilgilenme görevini üstlenmekteydi. Geçimini toprağa bağlı olarak sürdüren ailelerde ise kadınlar da erkekler gibi üretim faaliyetlerine katılmakta, ürünün ekilmesinden hasadına kadar tüm aşamalarda aktif rol almaktaydı.

Savaşın başlamasının ardından birçok Suriye vatandaşının komşu ülkelere göç etmesiyle birlikte Suriye'deki aile yapısının temel karakteri olan geniş aile yapısı ciddi değişikliklere uğradı (Hassan, 2022; Erdoğan, 2022). Ailenin bazı üyelerinin geride kalması ve savaşın getirdiği yıkım ve ölümler neticesinde parçalanmış aile yapıları ortaya çıktı. Savaş nedeniyle göçen aileler ise sığındıkları ülkelerde çetin yaşam koşulları ile mücadele etmek zorunda kaldılar. Bu koşullar onları birbirleriyle daha sıkı bağlarla bağlı olmaya ve daha kısıtlı imkanlar dahilinde yaşamlarını sürdürmeye mecbur bıraktı. Geniş aile yapısındaki bozulma, Suriyeli göçmen aile bireyleri üzerinde aile içindeki roller ve bireyler arasındaki ilişkiler açısından önemli değişimlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Bu değişimler elbette Suriye'de özellikle de kadınlar açısından olumsuz olan bazı durumların da değişime uğramasına yol açtı. Suriye'de, kocasının geniş ailesiyle birlikte yaşayan kadınların karşılaştıkları olumsuzluklar ve değişime konu olan hususlar şu şekilde özetlenebilir:

Aile Bireylerinin Müdahalesi: Kocanın ailesi, kadının aile içindeki rol ve görevleri ile ilgili meselelere müdahale etme eğilimindedir. Geniş aile içinde yaşamak, kadınlara kocanın ebeveynleri ve ailesinin sürekli kontrolü ve gözetimi altında tutar. Aile bireylerinde genellikle kadının kendilerine hizmet etme yükümlülüğü olduğu ve isteklerini yerine getirmesi gerektiği inancı vardır. Aksi takdirde kadının, kocası veya kocasının ailesi tarafından sözlü ya da fiziksel şiddete maruz kalma riski bulunmaktadır.

Mahremiyet ve Bağımsızlık Yoksunluğu: Kadınlar, doğal olarak evlilik hayatlarında mahremiyet ve bağımsızlık isterler. Geniş aile içinde yaşayan kadınlar ise, ailedeki her bireye itaat etmek zorunda olduklarını düşünür ya da buna mecbur kalırlar. Bu koşullara uymayan kadınlar, eşleri veya eşlerinin aileleri tarafından şiddete maruz kalabilir.

Aile yapısının çekirdek bir yapıya dönüşümü, Hassan'ın (2022) çalışmasına göre kadınların daha fazla özgürlük hissetmelerine ve aile içindeki mahremiyet alanlarının artmasına neden olmuştur. Geniş aileler yapı itibarıyla özellikle kadınların mahremiyet alanlarını sınırlayan yapılardır. Dolayısıyla bu yapının bozulması kadınların da daha özgür hissetmesine ve Suriye'de, kocalarının geniş ailesiyle yaşadıkları dönemde ortaya çıkan aile bireylerinden kaynaklı anlaşmazlık ya da şiddetin azalmasına yol açmıştır. Bununla birlikte eşler arasındaki anlaşmazlığı giderecek aile içi sosyal kontrolün azalması ve buldukları ülke mahkemelerinin bu tür davalara bakmaması gayri resmi arabuluculuk faaliyetleriyle giderilmeye çalışılmıştır.

Geleneksel geniş aile yapısının bozulması, Suriye'deki evlilik pratiğinde de bir değişikliğe neden olmuştur. Geçmişte, evlilik geleneksel bir süreçti ve kızın kiminle evleneceğine genellikle velisi karar veriyordu. Bu karar genellikle babası veya ailenin yaşlı erkekleri belirlemekteydi. Bununla birlikte Suriye topraklarında da yaygın kültür olan İslam aile kültüründe kadının evlenmeye rızasının bulunması şart koşulmuştur. Ancak pratikte bülüş çağından sonra görece olarak erken yaşta evlendirilen kadınlar adına aile büyüklerinin karar vermeleri yaygınlık kazanmıştır. Cankurtaran ve Albayrak'ın (2019) çalışması, geniş ailenin içinde erkek egemen ideolojinin hakimiyetine işaret ederek, aile içindeki her konuda, kızların evlenmesi dahil olmak üzere, kararın erkeklerde olduğunu vurgulamaktadır. Hatta bazı kadınlar, eşlerini sadece düğün günlerinde görmekteydi (Hassan, 2022; Erdoğan, 2022). Bununla birlikte Yılmaz'ın da (2012) işaret ettiği gibi kadınlarda eğitim düzeyi ve evlilik yaşının yükselmesi, kadınların eş seçiminde aile büyüklerinin rolünün azalmasına neden olmaktadır.

Bazı araştırmalara göre, ailelerin geniş aileden çekirdek aileye değişimiyle birlikte çiftler arasındaki boşanma oranlarının arttığı görülmüştür. Örneğin, Mercan'ın (2023) çalışmasına göre, 35-39 yaş aralığındaki erkekler ve 20-24 yaş aralığındaki kadınlar arasındaki boşanma oranları arttı. Boşanma oranlarındaki bu artışla birlikte, Suriyeliler arasında Türkiye'deki Türkler veya Türkiye'de bulunan yabancılarla evlenme oranları da artmıştır. Harunoğulları'nın (2021) araştırmasında, Suriyeli sığınmacı kadınlar, göç sürecinin zorluklarından korunmak amacıyla yerel erkeklerle, geleneksel ve hukuki olarak evlilik anlaşmaları yapmaktadırlar. Yapılan bir araştırmada, Suriyeli kadınların Türk erkekleriyle evlenme motivasyonları şu yedi başlık altında sıralanmıştır:

1. Güvenli bir yaşam isteği,
2. Daha iyi yaşam koşullarına erişim,
3. Toplumsal kabul arayışı,
4. Özgür bir yaşam isteği,
5. Çocuklu kadınların çocuklarına güvenli bir gelecek sağlama arzusu,
6. Türk erkeklerinin Suriyeli erkeklerden daha anlayışlı ve duyarlı olduğuna inanılması,
7. Eşi tarafından değerli hissetme isteği.

Boşanma vakalarındaki artış, aile yapısında yeni bir türün ortaya çıkmasına neden oldu. Bu yeni aile türü parçalanmış ailedir. Bununla ilgili 2021 yılında Türkiye'de yapılan bir çalışma, parçalanmış ailelerin diğer aile türlerine oranla Suriyeli aileler arasında daha yaygın olduğunu göstermiştir (Doğan & Taylan, 2022, 97). Doğan ve Taylan'ın (2022) araştırmasında, katılımcıların çoğunluğunun aile yapısının şu anda hâkim olan çekirdek aile olduğunu belirtmelerine rağmen, çalışmanın istatistikleri, geniş ve dağılmış ailelerin oranının %42.5 olduğunu ortaya koymuştur.

Aile Üyeleri Arasındaki İlişkilerdeki Değişimler

Göç veya yerinden edilme sonucunda ailede gerçekleşen en önemli değişikliklerden biri, üyeler arasındaki ilişkilerde meydana gelen değişimdir. Bu tür ailelerde ilişkiler daha az samimi hale gelir, soğuyabilir ve çatışmalar ortaya çıkabilir. Aile bireyleri arasındaki çatışmaların ortaya çıkmasının nedeni, ailenin işlevlerinde meydana gelen değişiklikler, aile bireylerinin rolündeki değişiklikler, aile bireylerinin zorlu ekonomik koşulları ve yeni sosyal düzenle ilgili değişikliklere bağlanabilir. Aile içinde gerçekleşen temel çatışmalardan biri de çiftler arasındaki anlaşmazlıklardır. Doğan ve Taylan (2022) tarafından yapılan bir çalışma, Suriyeli çiftler arasındaki anlaşmazlıkların önemli ölçüde arttığını ve bu çatışmaların aile üyelerini etkileyebileceğini göstermiştir. Çiftler arasındaki diğer bir çatışma biçimi de kadına yönelik aile içi şiddettir. Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (HUKSAM) (2019) tarafından yapılan anket çalışması, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı kadınlar arasında her 10 kadından 9'unun fiziksel şiddete maruz kaldığını, 8'inin psikolojik şiddete ve 8'inin cinsel şiddete uğradığını göstermiştir. Hassan'ın (2022) yaptığı bir çalışma, savaş koşulları, toplumsal ve ekonomik değişikliklerin, iç göçün ve kamplarda yaşamının ve bununla birlikte zor ekonomik koşulların aile içi şiddeti artırdığını ortaya çıkarmıştır. Erkekler, yaşadıkları hayal kırıklıkları, baskılar ve zor ekonomik koşullar karşısında eşlerine karşı şiddet kullanma eğilimindedirler. Bimay ve Çetin'nin (2023) çalışması, Türkiye'ye sığınmadan sonra aile içindeki çatışmaların, ailenin yaşadığı zor ekonomik koşulların bir sonucu olarak arttığını ortaya koymuştur. Bütün bu veriler, yaşanan devrimin ardından iç savaşın büyük ölçüde sona erdiği şu günlerde kapsamlı bir çalışma ile yeniden değerlendirilmeye de muhtaçtır.

Aile içindeki ilişkilerdeki değişikliklerden birisi de gençlerin ailede kendilerinden yaşça büyük bireylere karşı tutumlarında yaşanan değişimlerdir. Çalışmaya katılan bazı kişiler, bu davranışın "saygısızlık" olduğunu belirtmişlerdir (Bimay & Çetin, 2023, 1026). Ayrıca, aile içindeki ilişkilerde meydana gelen değişikliklerden birisi de bazı aile bireyleri arasındaki sosyal izolasyondur. Bu durum, aile üyelerinin tamamının Türkiye'ye göç etmemiş olması ya da Türkiye dışında farklı başka ülkelere dağılmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu durum aile bireylerinin aralarındaki ilişkilerde zayıflık yaratmıştır.

Aile içindeki ilişkilerde değişikliklere ek olarak, akrabalar, komşular, arkadaşlarla ilişkilerde de değişiklikler yaşanmıştır. Diğer bir deyişle, sosyal ağlardaki ilişkilerde de değişiklikler olmuştur. Bimay ve Çetin'in (2023) araştırmasında, Suriyeli sığınmacıların Suriye'de oldukları dönemde sosyal ağlara büyük önem verdikleri ve bu ağların kendilerine maddi ve manevi destek sunmada önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Ancak Türkiye'ye sığınmaları ve bu sosyal ağlardan kopmalarıyla, bu ilişkilerin kaybolduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, çalışmanın sonuçları, Suriyelilerin komşularla ilişkilerinin ve misafir ağırlama alışkanlıklarının özellikle yoğun yaşadıkları bölgelerden farklı yaşayan mülteciler arasında tamamen kaybolduğunu göstermiştir. Aynı şekilde, çalışma, Suriyeli sığınmacılar arasındaki aile ilişkilerinde de büyük bir zayıflık olduğunu ortaya koymuştur. Ekmen ve Koşak'ın (2020) çalışmasında da komşularla olan sosyal ilişkilerin değiştiği ve zayıfladığı tespiti yapılmıştır. Bu zayıflığın nedeni olarak Suriyeli mültecilerin komşularla iletişim kurmalarında dilin bir engel oluşturması ön plana çıkmaktadır. Aynı şekilde, Güce'nin (2018) araştırmasında da Türkçeyi henüz öğrenmemiş olmaları nedeniyle dil problemi yaşayan Suriyelilerin Türk toplumuna entegrasyon sürecinde zorluk yaşadıkları tespiti yapılmıştır.

Sosyal ağlarla olan ilişkilerdeki değişikliklere gelince; Gülerce ve Demir (2021), Adıgüzel ve Tanyaş (2020), Ekmen ve Koşak (2020), Karademir ve Doğan (2019), Kaya (2017) gibi araştırmacıların yapmış oldukları çalışmalar, Suriyeli mültecilerin, kendileriyle aynı dili ve kültürü paylaşan soydaşlarının yoğun olarak yaşadığı bölgelerde kalmayı tercih ettiklerini göstermiştir. Bu, onların yeni bir sosyal ağ oluşturma çabası ve kendi öz kültürlerini koruma çabası olarak açıklanabilir. Bu durum, Suriyeli mültecilerin özellikle Kilis, Gaziantep, Hatay gibi şehirlerde neden daha yoğun olarak bulduklarını da açıklamaktadır. Ancak her ne kadar Suriyeli mülteciler için sosyal ağlar önemli olsa da bu ağlar, mültecilerin yeni topluma entegre olmalarını ve uyum sağlamalarını engelleyen temel bir engel teşkil etmekte ve sosyal izolasyona yol açmaktadır (Gülerce & Demir, 2021, s. 204).

Aile İçindeki Rol Dağılımındaki Değişimler

Suriye'deki geleneksel ailede, erkek ailenin otoritesi ve karar alma yetkilisi olarak kabul edilir (Cankurtaran & Albayrak, 2019; Hassan, 2022; Özüdoğru & Doğan, 2022). Bu nedenle, kadınların aile kararlarına katılımı zayıftır. Bunun yanı sıra, Suriye'nin geleneklerine göre ailenin geçiminden öncelikli olarak erkek sorumludur ve ailesinin maddi ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmak zorundadır. Türkiye'ye sığındıktan sonra, ailenin tipi geniş aileden çekirdek aileye dönüşürken, kötü ekonomik koşullar ve eşlerin iyi bir iş bulamaması nedeniyle bazı kadınlar, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için eşlerine yardımcı olmak amacıyla çalışmaya başlamışlardır. Cankurtaran ve Albayrak'ın (2019) çalışmasına göre, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de yeni bir yaşam kurma konusunda yaşadıkları en büyük zorluklarından biri yoksulluğun üstesinden gelmektir. Ekonomik koşulların zorlaması nedeniyle kadınlar eşlerine destek olmak için çalışmak zorunda kalmaktadır. Hatta bazı aileler, küçük yaşta erkek çocuklarını ailenin maddi ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaya göndermektedir (Cankurtaran & Albayrak, 2019, 99).

Çocuklarıyla birlikte tek başlarına Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan bazı kadınlar ailelerinin geçimini sağlamak için çalışırken aynı zamanda çocuklarına ilgi gösterip onları büyütme ve ev işleriyle ilgilenme zorunda kalmıştır. Özüdoğru Erdoğan'ın (2022) yaptığı bir çalışma, göçün kadının aile içindeki konumunu da etkilediğini ortaya koymuştur. Kadınların gelir getirici işlerde çalışması, onların ev içi karar alma süreçlerine katılımını da etkilemiştir. Çalışan kadınların eşlerinin ev ve çocuklara karşı daha fazla zaman ayırma noktasındaki sorumlulukları da artmıştır. Ayrıca, kadınların iş gücüne katılmaları ailelerinin maddi ihtiyaçlarını karşılamada katkıda bulunmalarını da beraberinde getirmiştir. Çalışma, sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen eğitim programlarının ve etkinliklerin, kadınların iş bulma şanslarını artırmada önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Ayrıca Ekmen ve Koçak (2020) tarafından yapılan bir başka araştırma, Türkiye'ye sığınmanın ardından ve eşlerin uzun saatler boyunca yoğun çalışması sonucunda aile içindeki sorumlulukların arttığını, çocuklar ve evle ilgili sorumlulukların değiştiğini ortaya koymuştur (Ekmen & Koçak, 2020; Erdoğan, 2022). Aynı şekilde, Hassan (2022) tarafından yapılan bir başka çalışmada, Türkiye'deki Suriyeli kadınların ev ihtiyaçlarını almak için pazarlara gitmeye başladıklarını ve çocuklarıyla ilgili sorumluluklarının arttığı tespit edilmiştir. Örneğin, çocukları okula kaydetme, resmî kurumları eşleri adına ziyaret etme gibi görevler bunlar arasındadır. Türkiye'de yaşayan Suriyeli kadınlar, yalnız başlarına komşuları ziyaret etmek veya ihtiyaçlarını ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için tek başlarına pazara gitme özgürlüğüne sahiptir. Bu durum, eşlerinin Türkiye'deki çalışma koşullarından kaynaklanmaktadır. Erkekler genellikle evden uzakta çalışmakta ve uzun çalışma saatleri nedeniyle iş saatleri içinde pazarda alışveriş yapma fırsatına sahip olamamaktadır. Bu nedenle, bu görev kadınlara verilmiştir. Bir başka deyişle, mülteci koşulları nedeniyle geleneksel cinsiyet rollerindeki değişiklik, kadınlara Suriye'deki durumlarından daha fazla özgürlük kazandırmıştır. Bununla birlikte Suriye'de kadınların alış-veriş ihtiyaçlarını bizzat kendilerinin karşılama oranları ile Türkiye'deki koşullar nedeniyle bu oranların ne ölçüde değişime uğradığı araştırılmaya muhtaçtır. Kadınların rollerindeki değişikliklere ek olarak, erkeklerin rollerinde de bazı değişiklikler yaşanmıştır. Birçok erkek, bir zamanlar aile geçimini sağlayan kişi iken işsiz, engelli veya hasta durumuna düşmüş ve bunun sonucunda da kadınlar ve çocuklar dışarıda çalışarak ailelerinin maddi ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalmıştır.

Aile içindeki rollerde meydana gelen değişikliklerden bir diğeri çocukların iş hayatına girişidir. Aytaç ve Kılınç'ın (2021) çalışmasının sonuçlarına göre, Suriyeli çocukların %34.1'i düzenli veya düzensiz bir şekilde çalışmaktadır. Bu çocukların %25,7'si sanayi sektöründe, %37.1'i ise çeşitli ticaret alanlarında çalışmaktadır. Suriyeli çocuk işçiler konusundaki literatür incelendiğinde, bu olgunun yaygınlaşmasının temel nedeninin yoksulluk olduğu görülmektedir. Bu çocuklar, uzun çalışma saatleri, riskli işler ve düşük ücretlerle karşı karşıya kaldıkları zor koşullarda çalışmaktadır. Ailelerinin geçimini sağlama sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalan bu çocuklar, özellikle de aile reisi yoksa veya ebeveynler ailenin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamıyorsa bu sorumluluğun altına girmektedir. Bazı durumlarda ebeveynlerden bir tanesi veya her ikisinin sorumluluktan kaçındığı örneklere rastlanmaktadır; örneğin, bazı durumlarda geçim koşulları nedeniyle çocuklar mülteci kamplarında yalnız başlarına bırakılarak terkedilmekte, ya da ailenin geçimini sağlayan baba, iltica ettiği ülkeye ulaştıktan sonra geride bıraktığı ailesinin geçimini ihmal edebilmektedir. Bazı durumlarda ise eşinin çalıştığı ile yetinip onun parasına alan ancak aileye ekonomik olarak katkı sunmayan erkeklerin de var olduğu görülmektedir. Bu nedenle ailedeki hem erkek hem de kız çocuklar, maddi ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve ailelerine destek olabilmek için okullarını bırakarak çok düşük ücretli ve son derece riskli işlerde uzun saatler çalışmak zorunda kalabilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı ailelerin Türkiye'ye yerleştikten sonra aile yapılarında yaşanan değişimler incelenmiş ve bu değişimlerin aile bireyleri üzerinde bıraktığı olumlu ve olumsuz etkiler

tartışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, araştırmada, üç ana konuya odaklanılarak mevcut çalışma, tez ve raporlar incelemiştir. Araştırmanın elde ettiği sonuçlar şu şekildedir:

Araştırma sonuçları, aile türü değişimi ile ilgili olarak Suriyeli ailelerin Türkiye'ye sığındıktan sonra aile yapılarında önemli bir değişiklik yaşandığını ortaya koymuştur. Bu değişim sonucunda, aile bireylerinin rollerinde ve aile içindeki sosyal konumlarında bir dönüşüm meydana gelmiştir. Bu değişikliklerin, aile bireyleri üzerinde bazı olumlu ve olumsuz etkileri olmuştur. Aile bireylerini etkileyen olumlu sonuçlardan biri, kadınların aile içindeki konumlarındaki değişimdir. Suriye'deki geniş aile yapısında, sosyal konumlar erkeklere avantaj sağlarken, kadınlar genellikle aile hiyerarşisinin altında yer alıyordu. Ancak Türkiye'ye göç ettikten sonra çekirdek aile yapısına dönüşen ailede kadınlar ve erkekler aynı sosyal konuma sahip olmaya başlamıştır. Bu durum kadınların iş gücüne katılımını artırarak ev işleri ve aile kararlarına katılımlarında değişime yol açmıştır. Aile yapısının çekirdek hale gelmesinin olumsuz sonuçlarından biri ise boşanma vakalarındaki artıştır. Bu da parçalanmış ailelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Suriyeli mülteciler arasındaki boşanma vakalarının artışı sadece Türkiye'deki mültecilerle sınırlı değildir. Almanya'daki bazı çalışmalar, birçok çiftin Almanya'ya ulaştıktan kısa bir süre sonra boşanma kararı aldığını göstermektedir (Ajlan, 2021). Boşanma nedenlerini araştıran bazı çalışmalar, demografik faktörler (Kim, 2015), sosyal ve ekonomik faktörler (Ajlan, 2021; Nashwan & Alzouabi, 2023) gibi boşanmayı etkileyen çeşitli faktörlere işaret etmektedir.

Türkiye'ye sığındıktan sonraki aile ilişkilerindeki değişikliklerle ilgili olarak, aile üyeleri arasındaki ilişkilerin daha az samimi hale geldiği tespit edilmiştir. Bu durum, Suriyeli sığınmacıların yaşadığı toplumsal düzenin kaybı veya ekonomik zorluklar nedeniyle aile bireylerinin yaşadığı hayal kırıklığına dayandırılabilir. Suriyeli birçok sığınmacı, savaşın başlamasının ardından işlerini kaybetmiş ve sığınmadan sonra ekonomik kayıplar yaşamıştır. Suriye'de ikamet ettikleri dönemle varlıklı olan bazı Suriyeli aileler, Türkiye'ye sığındıktan sonra bu varlıklarını tamamen ya da kısmen kaybetmiş ve aile üyeleri bazen kadın ve çocuklar da dâhil olmak üzere temel ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaya başlamıştır. Adıgüzel'in (2020) çalışması, Suriyeli sığınmacıların ekonomik statü kaybına ek olarak sosyal statülerinin de değiştiğini göstermektedir. Bu tür değişiklikler, aile bireyleri arasındaki ilişkilere de yansımıştır. Aile içi ilişkilerdeki değişimler arasında artan aile içi şiddet vakaları ve aile bireyleri arasındaki sosyal izolasyon ön plana çıkmaktadır.

Aile içinde geleneksel rollerde de değişiklik meydana gelmiştir. Değişikliğin en belirgin olduğu alan, aile içinde kadınların rollerinde ortaya çıkan değişimdir. Kadınlar, yeni sosyal düzen içinde karar alma süreçlerine aktif olarak katılmaya başlamışlardır. Bilindiği gibi savaştan önce Suriye toplumu genel olarak ataerkil bir toplum yapısına sahiptir. Bu tür toplumlarda genellikle kadın ailede ikinci sırada yer alırken, erkekler ailenin gücü ve otoritesine sahip olur (Haj-Yahya, 2005). Türkiye'ye göç ile kadınların aktif olarak çalışma hayatına katılması erkek egemen yapıyı değiştirmiş ve kadınların özellikle çalışma hayatına katılması ile birlikte aile içindeki konumlarını güçlendirmiştir.

Araştırma sonuçları, sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği eğitim programları ve eğitim etkinliklerinin, kadınların iş bulma şanslarını artırmada önemli bir rol oynadığını da ortaya koymuştur. Ayrıca, aile içindeki rol dağılımındaki değişimin çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olduğu da tespit edilmiştir. Aileler, çocuklarının maddi ihtiyaçlarını karşılamak ve aile bütçesine destek için onları çalışmaya yönlendirmektedir. Bu durum çocuk işçiliğini artırmıştır. Çocuk işçiliğinin ana nedeni, ailenin yoksulluğudur. Suriyeli sığınmacıların ekonomik, politik ve sosyal sorunlar nedeniyle yoğun bir şekilde yoksullukla mücadele ettiğini gösteren birçok kanıt bulunmaktadır. Bunun sonucunda işsizlik sorunları, gelir getiren kaynaklara erişimdeki zorluklar vb. sorunlar ortaya çıkmıştır (İncetahtacı Günal, 2020). Çocuk işçiliği, çocukların eğitimden mahrum bırakılması ve çocuk sağlığını etkileyebilecek risklere maruz kalmaları gibi olumsuz sonuçlara yol açmaktadır.

Kaynakça

- Ajlan, A.A. (2022). Divorce and domestic violence among Syrian refugees in Germany. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(11-12), NP9784-NP9810. <https://doi.org/10.1177/0886260520985488>
- Aytaş, Ö. & Kılınç, P. (2020). Emek sömürsünün yeni yüzü: Suriyeli çocuk işçiler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 338-404. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.706880>
- Barnard, A.J. (2023). *Family*. Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/family-kinship> (Ulaşım Tarihi Aralık 2023)
- Bester, S. & Van-Rooyen, M. (2015). *Emotional development, effects of parenting and family structure on, international encyclopedia of the social & behavioral sciences* (Second Edition), Elsevier Ltd Publisher.
- Bimay, M. & Çetin, E. (2023). Entegrasyon sürecinde göçmen aile yapısında yaşanan değişimler: Batman'daki Suriyeliler örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 1019-1935. <https://doi.org/10.36362/gumus.1320612>
- Cankurtaran, Ö. & Albayrak, H. (2019). *Suriye'den Türkiye'ye kadın olmak, araştırma raporu*. Merdiven Yayın. https://huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/suriyedenurkiyeye_TR_210519.pdf
- Soyhanoglu, S. (2018). *Suriyeli sığınmacıların gözünden Türkiye'de yaşam: Ankara örneği*. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 230-245.
- Doğan, B. & Taylan, H.H. (2022). Geçici koruma altındaki Suriyelilerin aile içi sorunlarının incelenmesi: Kocaeli örneği. *Sosyal Sağlık Dergisi*, 2(2), 85-99
- Ekmen, E. & Koçak, O. (2020). Göçün Suriyeli ve Yemenli göçmenlerin aile yapıları üzerine etkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (79), 167-205. <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0002>
- Erdogan, M.M. (2014). *Syrians in Turkey: Social acceptance and integration research*. Hacettepe University, Migration and Politics Research Center.
- Engin, M. (2022). Türkiye'de aile yapısının dönüşümü: Sorunlar ve beklentiler. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 123-136.
- Gülerce, H. & Demir, E. (2021). Zorunlu göç sürecinde sosyal ağlar: Şanlıurfa'daki Suriyeli sığınmacılar. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*(81), 185-211. <https://doi.org/10.26650/jspc.2021.81.973727>
- Hassan, M.K.M. & Cankurtaran, Ö. (2022). Aile içi şiddete maruz kalan Suriyeli sığınmacı kadınların resmi kurumlardan yardım aramama nedenleri: Ankara'daki Suriyeli sığınmacı kadınlar örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(2), 387-405. <https://doi.org/10.33417/tsh.1014681>
- Harunoğulları, M. (2021). Suriyeli sığınmacı kadınların sözlü anlatılarında savaş, göç ve evlilik. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 7(4), 353-368. <https://doi.org/10.24289/ijsser.969897>
- Hassan, M. (2022). *Syrian married refugee women experience with intimate partner violence and their strategies dealing with it*. [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (HUKSAM) (2019). *Kadın sağlığı danışma merkezlerine başvuran Suriyeli kadınların üreme sağlığı ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet hizmetlerine ilişkin ibtiyalarının belirlenmesi araştırma raporu*, Merdiven Yayın. https://huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/NicelAraştırma_TR.pdf
- Haj-Yahia, M. (2005). On the characteristics of patriarchal societies, gender inequality, and wife abuse: The case of Palestinian society. Adalah's Newsletter.
- İncetahtacı Günel, N. (2020). *Türkiye'de bulunan Suriyeli ailelerin karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlarla baş etme yöntemleri: Gaziantep Örneği* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Göç İdaresi Genel Müdürü. (2023). *Geçici koruma*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Ulaşım Tarihi: Aralık 2023).
- Kianpour, S. (2019). *Syrian refugee fathers perceptions of identity and family dynamics in the U.S. after Displacement*. Doctor of Philosophy In Human Development and Family Science, USA: Virginia Tech University, <https://vtechworks.lib.vt.edu/server/api/core/bitstreams/f7fcf610-f398-4a69-90b5-038aa395fc4a/content>
- Kim S. (2015). *Divorces of marriage immigrants in South Korea: An examination of factors affecting divorce*. University of Kentucky. https://uknowledge.uky.edu/mpampp_etds/231?utm_source=uknowledge.uky.edu%2Fmpampp_etds%2F231&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
- Kaya, M. (2017). *Türkiye'deki Suriyeliler: İç içe geçişler ve karşılaşmalar*. Hiperlink.
- Karademir, D. & Doğan, M. (2019). Suriyeli mültecilerin mekânsal analizi: Şanlıurfa örneği. *Journal of Geography*(39), 111-124. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2019-0053>

- Mercan, M. A., Cebeci, A. F., Karaduman, H. A., Barlın, H. vd. (2023). Suriyeli göçünün türkiye'deki evlilik ve boşanmaya etkisi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 45(1), 71-94. <https://doi.org/10.14780/muiibd.1316819>
- Nashwan, A. J. & Alzouabi, L. (2023). *The aftermath of the Syrian crisis: a glimpse of the challenging life of widowed and divorced refugee women in Jordan*. *Mental Health And Social Inclusion*, <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/MHSI-01-2023-0007/full/html>.
- Öztoraman Adıgüzel, S. & Tanyaş, B. (2020). Suriyeli mülteci kadınların göç deneyimleri: Zorunlu göç, gündelik yaşam ve uyum üzerine nitel bir çalışma. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 173-210. <https://doi.org/10.21798/kadem.2021266728>
- Özüdoğru Erdoğan, H. N. (2022). The status of women in the Syrian migrant family structure: Example of Ankara province. *Turkish Academic Research Review*, 7(1), 50-74. <https://doi.org/10.30622/tarr.1065825>
- Özden, Ş. & Ramadan, O. (2019). *Suriyeli kadınların Türkiye'de yaşama bakışları: baklar, toplumsal ilişkiler ve sivil toplum*. Badael.
- Salmaşur, Y. E. & Şahin, B. E. (2020). Suriye iç savaşı sonrası yaşanan göç hareketliliğinin türkiye demografik yapısına yansımaları. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi Göç Özel Sayısı*, 85-103.
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2023). *Refugee Data Finder*, <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> (Ulaşım Tarihi Aralık: 2023)
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2022). *Syrian Arab Republic*, <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/syria-unhcr-operational-update-september-2022> (Ulaşım Tarihi: Aralık 2023)
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2018). *Durable Solutions Update for Syrian Refugees - June/July 2018*, <https://www.unhcr.org/ar/5b9f47344> (Ulaşım Tarihi Aralık 2023).
- Yılmaz, S. (2012). *Türkiye'de ailenin dönüşümü*. Divankitap.